
ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2023.1.5>

О. Ю. Дрозд

<https://orcid.org/0000-0002-4514-6594>

доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри поліцейського права
Національної академії внутрішніх справ

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЦЕСІВ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано процеси трудової міграції крізь призму вітчизняного законодавства та акцентувавши увагу на його теоретико-правовій характеристиці, обґрунтовано низку систематизованих і загально правових висновків.

Установлено, що трудова міграція як соціально-правовий процес, крізь призму норм права може бути проаналізований багатозначно й поліваріативно, оскільки носить характерні особливості й риси як трудового та цивільного так і господарського та адміністративного права (в залежності від сфери трудової діяльності відповідного суб'єкта).

Додатково обґрунтовано позицію про те, що в умовах сьогодення процеси трудової міграції в Україні спровоковані здебільшого через повномасштабну й цинічну збройну агресію росії проти українського суверенітету та територіальної цілісності, а також прав і свобод кожного громадянина України та людини, котра перебуває на наших територіях на законних підставах. На підставі аналізу позицій учених також обґрунтовано, що більшість процесів трудової міграції українських громадян, пов'язуються з виїздом за територію України, а в випадках надання характеристики внутрішньодержавній трудовій міграції, ключовим є окреслення трудового статусу конкретного громадянина, а також забезпечення державою гарантій його професійної (трудової діяльності).

Обґрунтовується також позиція про те, що відмінність в підставах і причинно-наслідковому зв'язку процесів трудової міграції, полягає перш за все в тому, що причиною міграції може бути декілька факторів і обставин, проте можливість зовнішньої трудової міграції відкривається лише для певного кола осіб, поки діє правовий режим воєнного стану в Україні.

Перспектива подальшого дослідження процесів трудової міграції в Україні полягає, зокрема, в необхідності ґрунтовного нормативно-правового аналізу законодавства України, що регулює відповідну галузь правовідносин з метою встановлення основних закономірностей і умов, що формують відповідний правовий статус і вможливають дані правові взаємини.

Ключові слова: міграція, трудове право, трудова міграція, правовий статус, громадяни України, збройна агресія, правоохорона.

Актуальність тематики. Трудова міграція як соціально-правовий процес охоплює широке коло правовідносин, що на нашу думку, зокрема й в умовах триваючого широкомасштабного вторгнення

в Україну російських загарбників може бути під загрозою системного порушення та утиску. Держава, як соціально-правовий інститут бере на себе зобов'язання перед громадянами, щодо забезпечення

широкого кола прав і свобод людини і громадянина, що дозволяють відповідним суб'єктам здійснювати законну трудову діяльність, у той же час, як гарантується й можливість та свобода трудової міграції, котра на нашу думку є розгалуженим соціально-правовим явищем.

Теоретико-правова характеристика процесів трудової міграції вможливить надання комплексних і змістовних пропозицій щодо оптимізації функціонування зазначеного інституту, оскільки соціальний і юридичний аспекти його дії тісно пов'язані в умовах функціонування правового та демократичного суспільства де всі можливості та заборони чітко визначаються в визначеній попередньо формі – нормативно-правових актах, що доводяться до відома населення в відповідний спосіб.

Актуалізує необхідність дослідження трудової міграції проблематика різкого збільшення суб'єктів такого процесу, оскільки одразу після початку широкомасштабного вторгнення, значна кількість громадян України взяла участь в таких процесах, змінюючи не лише місце роботи географічно, а перепрофільовуючись за фахом і навіть полишаючи кордони України – ставши таким чином суб'єктами міжнародної трудової міграції.

Відповідно, на нашу думку, вплив цих факторів, зумовлює необхідність суттєвої наукової уваги з боку правничої спільноти та потребує високого рівня концентрації та здійснення аналізу базових (засадничих) теоретико-правових категорій і закономірностей у вказаній сфері. Так, відповідна тематика не є новою для вітчизняного права й була досліджена в працях таких учених, як: Л. Амелічева, В. Денисов, В. Капітан, О. Малиновська, А. Сюськота інших. Проте, враховуючи попередньо окреслені проблемні питання та новітні детермінанти такої діяльності, а також набуття Україною статусу члена в кандидати Європейського союзу, вказаний об'єкт і предмет наукового дослідження має бути охарактеризований додатково..

Метою статті є теоретико-правова характеристика процесів трудової міграції в Україні. Це в свою чергу зумовлює необхідність розв'язання таких дослідницьких завдань, як: 1. Вивчення змісту та сут-

ності процесу трудової міграції як соціально-правового процесу; 2. Окреслення закономірностей і змісту правовідносин, що виникають в сфері трудової міграції, як сегменті загальносоціальних правовідносин у суспільстві; 3. Обґрунтування низки пропозицій і рекомендацій щодо оптимізації функціонування інституту трудової міграції в Україні на підставі теоретико-правового аналізу.

Об'єктом статті виступають суспільні відносини, в сфері трудової міграції в Україні.

Предметом дослідження є теоретико-правова характеристика процесів трудової міграції в Україні.

Виклад основного матеріалу статті.

Трудова міграція як соціальний процес охоплюється та регулюється низкою нормативно-правових актів, оскільки в правовій державі всі процеси регулюються в такий спосіб. Водночас, науковці та дослідники, поняття такого процесу характеризуються як переміщення особи з метою тимчасового працевлаштування, що супроводжується перетинанням державного кордону (зовнішня трудова міграція) або меж адміністративно-територіальних одиниць України (внутрішня трудова міграція) [1, с. 474–475]. На нашу думку, наразі, в умовах широкомасштабної збройної агресії росії проти територіальної цілісності та незалежності України, найбільш актуальними є питання як зовнішньої так і внутрішньої трудової міграції, оскільки активні бойові дії в окремих районах адміністративно-територіальних одиниць України докорінно впливають на ці процеси та стимулюють їх.

Наприклад, О. Малиновська трудовими мігрантами визначає громадян, які виїхали з України з метою працевлаштування, проте перебувають за межами держави впродовж 10 і більше років. Якщо ж осіб, які фактично проживають за межами держави постійно (хоча офіційно в Україні це не зафіксовано), розглядати як емігрантів, то чисельність трудових мігрантів, тобто громадян, які працевлаштовуються за кордоном, проте не розірвали тісні зв'язки з Батьківщиною, буде значно меншою [2, с. 5]. Водночас, тією чи іншою мірою, питання пов'язані з трудовою міграцією

не можуть, на нашу думку характеризуватись в часовому проміжку, оскільки важливим є факт зміни місця проживання певної особи (групи осіб) з метою працевлаштування в конкретному місті (іншому населеному пункті). Обставини й причини такого процесу можуть бути найрізноманітніші, оскільки міграція як процес розселення осіб на певній географічній території розуміється як структурне кількісно-якісне оцінювання населення, в той час як процес міграції не завжди пов'язується з негативними чинниками й факторами.

О. Трюхан вважає, що трудову міграцію слід розглядати у значенні права на трудову міграцію, до змісту якого входять: право приймати реально запропоновану роботу; право вільно пересуватися в цих цілях територією держав-членів співтовариства; право перебувати в одній із держав-членів співтовариства, займаючись трудовою діяльністю відповідно до законодавства, що регулює зайнятість громадян даної держави співтовариства; право залишатися на території однієї з держав-членів співтовариства після завершення трудової діяльності в цій державі на визначених співтовариством умовах [3, с. 178]. Відповідно, питання пов'язані з трудо-міграційними процесами більш тісно й глибоко пронизують бажання особи отримувати більший заробіток за той вид діяльності, що є для неї професійним, або ж пронизані сутністю та видом такої діяльності загалом (оскільки не всі населені пункти представляють широкий вибір професій кожному).

Нормативно-правове регулювання відповідної сфери, також полягає в необхідності своєчасного менеджменту державою даних процесів, що фактично є системою концептуально об'єднаних засобів, за допомогою яких держава, а також її суспільні інститути, дотримуючись визначених принципів, прагнуть досягнення цілей, які повинні відповідати і сучасному, і майбутньому етапам розвитку суспільства. Головними цілями міграційної політики дослідники називають такі: активізація мобільної міграційної рухливості населення, що швидко зростає, щоб на цій основі істотно підвищити ступінь реалізації спроможності до переселення; під-

вищення рівня приживаності новоселів у районах інтенсивного економічного освоєння, де ще не здійснений процес формування постійного складу населення; раціоналізація напрямів і масштабів територіального переміщення населення з метою досягнення раціональних співвідношень у джерелах демографічної динаміки [4]. Водночас, на нашу думку, принципи раціоналізму та підвищення рівня соціального становища кожного населеного пункту окремо, хоч безперечно є прерогативними, проте в умовах широкомасштабної збройної агресії, наприклад, дещо нівелюються. Це дає підстави стверджувати про те, що питання безпеки та цілісності власного здоров'я й життя, перебувають дещо вище за бачення й планування державної міграційної політики в даному сегменті.

Це чітко демонструє роль і місце управління ризиками та загрозами як інструмент і спосіб державної міграційної політики, оскільки попри негативні та деструктивні фактори спровоковані війною на території України, найважливішим є забезпечення спрямування потоку трудових мігрантів у найбільш продуктивне та безпечне місце, де буде можливою реалізація їх трудових прав і гарантій.

Відповідно до Європейської конвенції про правовий статус трудових мігрантів, термін «трудова міграція» означає громадянина Договірної Сторони, якому інша Договірна Сторона дозволила перебувати на її території для здійснення оплачуваної роботи [5]. Відповідне положення, крізь призму набуття Україною статусу кандидата в члени Європейського союзу, а також широкомасштабного російського вторгнення відображає зміст і сутність процесів трудової міграції, як такі, що мають екзистенційне значення та характеризуються потребою здійснення оплачуваної роботи, а не лише географічного переміщення.

Л. Амелічева, для покращення процесів трудової міграції та посилення системи гарантування права на гідну працю в умовах глобалізації стверджує, що в умовах глобалізації Україна, яка є одночасно державою походження, призначення та транзиту працівників-мігрантів й позиціонує себе світовій спільноті як соціально-орієн-

тована держава, повинна підтримати Глобальний договір про безпечну, впорядковану й легальну міграцію (ООН). Такий крок буде стимулювати нашу країну на законодавчому рівні розробляти та вдосконалювати процеси трудової міграції та справедливого й етичного найму [6]. На нашу думку, відповідний нормативно-правовий акт, що містить низку норм і положень, котрі безпосередньо стосуються правового статусу трудових мігрантів, котрих наразі, через війну, як у середині країни так і поза її межами незліченна кількість докорінно змінив би архітектуру правового статусу українського працівника чи працівниці на міжнародній арені й укріпив їх можливості, щодо отримання гідної роботи та достойної її оплати.

В розрізі цього В. Денисов стверджує, що зовнішня міграційна політика має сприяти безпеці країни, нарощуванню її економічного потенціалу та зростанню добробуту населення. Її основними позиціями у сфері праці є: захист національного ринку праці, залучення до країни, за необхідністю, іноземних фахівців і працівників певного професійно-кваліфікаційного спрямування, здійснення соціально-правового захисту трудящих мігрантів [7]. Поряд із цим, чільним буде зазначити, що умови, які відкриваються з підписанням Україною Угоди про асоціацію з Європейським союзом та взятими зобов'язаннями сторін, наприклад збереження та покращення державами-членами згідно з двосторонніми договорами існуючих можливостей «доступу до зайнятості для українських працівників». Відповідно до цієї статті Рада асоціації встановлює додаткові зобов'язання щодо надання українцям більш сприятливих можливостей доступу до професійного навчання у державах-членах та в ЄС [8].

Так, ці нормативно-правові особливості адміністративно-правового регулювання процесів трудової міграції як всередині України так і на рівні світового співтовариства суттєво укріплюють як імідж українського працівника так і докорінно доповнюють його правовий статус, передбачають низку додаткових гарантій, унеможливають порушення його прав та відповідно, сприяють виконанню обов'язків.

Висновки. У статті проаналізовано процеси трудової міграції крізь призму вітчизняного законодавства та акцентувавши увагу на його теоретико-правовій характеристиці, обґрунтовано низку систематизованих і загально правових висновків. Установлено, що трудова міграція як соціально-правовий процес, крізь призму норм права може бути проаналізований багатозначно й поліваріативно, оскільки носить характерні особливості й риси як трудового та цивільного так і господарського та адміністративного права (в залежності від сфери трудової діяльності відповідного суб'єкта).

Додатково обґрунтовано позицію про те, що в умовах сьогодення процеси трудової міграції в Україні спровоковані здебільшого через повномасштабну й цинічну збройну агресію росії проти українського суверенітету та територіальної цілісності, а також прав і свобод кожного громадянина України та людини, котра перебуває на наших територіях на законних підставах. На підставі аналізу позицій учених також обґрунтовано, що більшість процесів трудової міграції українських громадян, пов'язуються з виїздом за територію України, а в випадках надання характеристики внутрішньодержавній трудовій міграції, ключовим є окреслення трудового статусу конкретного громадянина, а також забезпечення державою гарантій його професійної (трудової діяльності).

Обґрунтовується також позиція про те, що відмінність в підставах і причинно-наслідковому зв'язку процесів трудової міграції, полягає перш за все в тому, що причиною міграції може бути декілька факторів і обставин, проте можливість зовнішньої трудової міграції відкривається лише для певного кола осіб, поки діє правовий режим воєнного стану в Україні.

Перспектива подальшого дослідження процесів трудової міграції в Україні полягає, зокрема, в необхідності ґрунтовного нормативно-правового аналізу законодавства України, що регулює відповідну галузь правовідносин з метою встановлення основних закономірностей і умов, що формують відповідний правовий статус і вможливають дані правові взаємини.

Список використаної літератури:

1. Капітан В. Трудова міграція як аспект проблеми зайнятості в Україні. *Ефективність державного управління*. 2012. Вип. 32. С. 474–481.
2. Малиновська О. А. Трудова міграція: соціальні наслідки та шляхи реагування. К. : НІСД, 2011. 40 с.
3. Амелічева Л.П. Правове регулювання справедливої зайнятості та гідної праці трудових мігрантів, постраждалих внаслідок конфліктів і лих. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 4. С. 178–181.
4. Сюсько, А. *Правове регулювання міграційних процесів в Україні [Текст]. Геополітика України: історія і сучасність* : зб. наук.пр. / ред. кол. І.В. Артьомов (відп. ред.), С.В. Віднянський, І.І. Вовканич, С.І. Устич, О.М. Майборода, О.М. Руденко, Г.Г. Динис. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2014. Вип. 1 (12). С. 67–81.
5. Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів: ратифікована з застереженням Законом № 755-V (755-16) від 16.03.2007 р. URL: <http://iom.org.ua/ua/legislation-ukr/migration-related-legislation-ukr/workersand-members-of-their-families.html>.
6. Амелічева Л. *Право на гідну працю трудових мігрантів в умовах глобалізації. Підприємництво, господарство і право*. № 1/2020. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/1/11.pdf>
7. Денисов В.Н. Развитие теории и практики взаимодействия международного права и внутреннего права. Реализация международно-правовых норм во внутреннем праве. К. : ІнЮре, 1992. С. 2–24.
8. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. *Офіц. вісн. України*. 2014. № 75. Т. 1. Ст. 2125.

Drozd O. Theoretical and legal characteristics of labor migration processes in Ukraine

The article analyzes the processes of labor migration through the prism of domestic legislation and focusing on its theoretical and legal characteristics, substantiates a number of systematized and general legal conclusions.

It is established that labor migration as a socio-legal process, through the prism of the norms of law, can be analyzed in many ways and polyvariatively, since it has the characteristics and features of both labor and civil and economic and administrative law (depending on the sphere of labor activity of the relevant entity).

In addition, the position that in today's conditions of labor migration in Ukraine is provoked mainly through Russia's full-scale and cynical armed aggression against Ukrainian sovereignty and territorial integrity, as well as the rights and freedoms of every citizen of Ukraine and a person who is legally on our territories is substantiated. Based on the analysis of the positions of scientists, it is also substantiated that most of the processes of labor migration of Ukrainian citizens are associated with leaving the territory of Ukraine, and in cases of providing characteristics of domestic labor migration, the key is to outline the labor status of a particular citizen, as well as to provide the state with guarantees of his professional (labor activity).

The position that the difference in the grounds and causal relationship of labor migration processes is also substantiated primarily in the fact that the cause of migration may be several factors and circumstances, but the possibility of external labor migration opens up only for a certain circle of persons while the legal regime of martial law in Ukraine is in force.

The prospect of further study of the processes of labor migration in Ukraine lies, in particular, in the need for a thorough regulatory analysis of the legislation of Ukraine regulating the relevant branch of legal relations in order to establish the basic laws and conditions that form the relevant legal status and enable these legal relations.

Key words: migration, labor law, labor migration, legal status, citizens of Ukraine, armed aggression, law enforcement.